

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Рудюк Тетяни Вікторівни з теми: «Теоретико-методичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. На сучасному етапі реформування системи освіти в Україні, переосмислення освітньої парадигми та стратегії підвищення якості національної освіти реалізація компетентнісної парадигми неможлива без доповнення змісту мовної освіти в старших класах (профільного рівня) відомостями про родинну лексику, про особливості матеріальної й духовної культури української сім'ї, комплексне розуміння сутності процесу сімейного та родинного життя й власної ролі в ньому.

У цьому контексті стратегічний документ «Нова українська школа» є методологічним орієнтиром у формуванні особистості, здатної адаптуватися до швидко змінюваних умов життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Дисертація Тетяни Вікторівни Рудюк є цілісним, системним дослідженням, зорієнтованим на осмислення й творчий пошук інноваційних форм, сучасних підходів, принципів та методів навчання лексикології учнів старших класів, їх реалізацію в контексті сучасного освітнього процесу.

Вибрана дисертанткою тема наукового дослідження з проблеми формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) є достатньо обґрунтованою, актуальною як в теоретичному, так і практичному аспектах.

Дисертація ґрунтується на основних положеннях чинних законодавчих і нормативних документів, концепцій, а також є частиною науково-дослідницької роботи кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова в межах науково-дослідної

теми «Лінгводидактичні засади формування мовної особистості в навчальних закладах різних типів» (протокол № 3 від 06. 11. 2019 р.).

З огляду на зазначене вважаємо, що тема дисертації Т. В. Рудюк є актуальною, суспільно й науково важливою, а її розроблення сприятиме подальшому розвитку теорії і методики формування ключових компетентностей учнів профільного рівня закладів загальної середньої освіти.

Структура роботи. Дисертацію добре структуровано; п'ять розділів загалом пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Задля ознайомлення зі змістом та результатами наукового дослідження на початку дисертації подано анотації українською, англійською мовами, у яких авторка стисло представила основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни. Наприкінці анотації наведено ключові слова, що відповідають основному змістові наукової праці й відбивають тематику дослідження. Загальний обсяг дисертації становить 409 сторінок, з них 365 сторінок основного тексту, 18 таблиць і 1 діаграма.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Вивчення рукопису тексту дисертації, автореферату, оприлюднених статей і тез доповідей на конференціях Т. В. Рудюк переконує, що авторський підхід до обраної теми можна схарактеризувати як багатоаспектний.

Щодо понятійного апарату наукової роботи, то можемо стверджувати, що його об'єкт, предмет, завдання, гіпотеза, наукова новизна і практичне значення не викликають сумніву і в повній мірі відповідають рівню докторського дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів у процесі навчання лексикології української мови» досліджено генезу методики навчання лексикології української мови в закладах загальної середньої освіти в контексті обраної проблеми.

Заслуговує схвалення і високої оцінки глибина теоретичного аналізу наявних психолого-педагогічних і лінгводидактичних досліджень, дотичних до

теми рецензованої дисертації. Здобувачка справедливо стверджує, що вивчення родинної лексики на текстовому матеріалі, пов'язаному тематично із життєдіяльністю родини, забезпечує формування старшокласника як особистості.

Позитивною ознакою дослідження є те, що у ньому на належному рівні обґрунтовано психологічні та психолінгвістичні засади навчання родинної лексики української мови в старших класах з урахуванням виокремленої низки чинників, до яких у пізнавальній сфері особистості дисертантка відносить наступні: прогресування теоретичного мислення (логічність, здатність до узагальнених міркувань, самоаналізу); формування інтелекту як цілісної структури; вироблення індивідуального стилю інтелектуальної діяльності (пізнавального і когнітивного), напрацювання ментального досвіду, індивідуальних способів сприймання, запам'ятовування, мислення.

Авторка детально розглянула і адекватно розкрила задекларовані базові поняття дослідження «родинна лексика», «лексичний і виховний потенціал родинної лексики», «ключові компетентності учнів», «формування ключових компетентностей учнів старших класів (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)», «педагогічне спілкування у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)» як важливих складників теоретичного підґрунтя дослідження.

Т. В. Рудюк дійшла висновку, що навчання родинної лексики дає широкі можливості для побудови цілісної системи роботи задля ретельного й систематичного здобуття знань про свій рід (народ), його історію та культуру, усвідомлення нерозривної єдності з попередніми поколіннями та духовним світом предків на рівні опанування вказаних одиниць.

Заслуговує на увагу те, що дисертантка не тільки визначила і розкрила змістове наповнення базових понять дослідження, а й описала структуру феномену «формування ключових компетентностей учнів старших класів (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)»; обґрунтувала зміст означеного поняття, яке

потлумачено нею як тривалий і системний педагогічний процес, спрямований на соціалізацію старшокласників, подолання негативних явищ у родинах, культивування толерантного спілкування в родинах, підготовку до створення в майбутньому власної родини.

Вивчення рукопису другого розділу дисертації дає підстави стверджувати про наявність багатовекторної бази дослідження, оскільки авторкою проаналізовано проблему навчання родинної лексики ще і у контексті досліджень етнопедагогіки. Дисертантка зазначає, що систематична робота з етнокультуремами (*сорочка, оберіг, вода, криниця, земля, рушник* тощо) збагачує учнів інформацією про традиції, звичаї, побут українського народу, сприяє формуванню ключових компетентностей старшокласників. Виокремлення родинної лексики, на її переконання, є сприятливим підґрунтям для формування ключових компетентностей учнів.

Третій розділ пономіновано як «Лінгводидактичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) на матеріалі родинної лексики», у змісті якого проаналізовано навчально-методичне забезпечення з української мови, схарактеризовано підходи до організації освітнього процесу для учнів 10-11 класів у проєкції формування ключових компетентностей на уроках вивчення лексикології української мови.

Четвертий розділ «Методичний інструментарій формування ключових компетентностей в учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень)» містить опис системи вправ і завдань з лексикології української мови, характеристику методів навчання української мови в контексті досліджуваної проблеми. Дисертантка пропонує використання ситуаційних вправ, що передбачають моделювання відповідних життєвих ситуацій, пов'язаних із життям української родини, за умови реалізації яких учні виконують певні соціальні ролі. Авторка справедливо зазначає, що означені завдання сприяють формуванню емпатії, емоційного інтелекту, лінгвокреативності старшокласників.

Завершується розділ визначенням критеріїв та показників сформованості ключових компетентностей учнів старших класів на уроках української мови під час вивчення лексикології (на матеріалі родинної лексики) з якісною характеристикою рівнів (високий, достатній, середній, низький).

У завершальному п'ятому розділі визначено мету і завдання експериментального дослідження, описано й проаналізовано перебіг і результати всіх етапів педагогічного експерименту, подано порівняльну характеристику результатів дослідження на констатувальному та контрольному етапах.

Зазначимо, що навчання учнів відбувалося за визначеними мотиваційним, основним та узагальнювальним етапами. Заслуговує на увагу змістове наповнення до кожного етапу прийомами, методами, завданнями.

Формування ключових компетентностей старшокласників на мотиваційному етапі експериментального навчання було здійснено в межах вивчення теми «Лексикологія». Упродовж етапу проводилася підготовча робота до вивчення родинної лексики. Під час основного етапу формування ключових компетентностей здійснювалося в процесі опанування теми «Лексикологія української мови», «Фразеологія», «Лексикографія». Задля цього дисертанткою було розроблено систему вправ на матеріалі родинної лексики, спрямовану на формування ключових компетентностей старшокласників. Особливе місце посідали вправи й завдання, що передбачали міждисциплінарну інтеграцію, зокрема, української мови з іноземною мовою, української мови з українською та зарубіжною літературою. У процесі узагальнювального етапу формування ключових компетентностей відбувалося засвоєння морфології, риторики та синтаксису української мови. Важливе місце в експериментальному навчанні посідала самостійна робота здобувачів освіти, що передбачала залучення старшокласників до дослідницької діяльності.

Не можемо не відзначити в позитивному аспекті доцільне поєднання різних типів завдань з домінуванням в їхній структурі дослідницьких і компетентнісно спрямованих вправ.

Результати контрольного етапу експерименту, на нашу думку, переконливі та достовірні. Статистичні розрахунки експериментально-дослідного експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики формування ключових компетентностей у старшокласників закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) в процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) та висунуто дослідницею гіпотезу.

Підсумки результатів дисертаційного дослідження відображено у загальних висновках, які є достовірними та корелюють із висновками до кожного з розділів і відображають досягнення мети і завдань дослідження.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться у дисертації. Дисертанткою одержалано такі найбільш значущі наукові результати: вперше в українській лінгводидактиці науково обґрунтовано лінгвістичні, психологічні, психолінгвістичні та лінгводидактичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови на матеріалі родинної лексики; досліджено генезу методики навчання лексикології української мови в закладах загальної середньої освіти у лінгводидактичній науці; з'ясовано семантичне наповнення поняттєвого апарату дослідження: «родинна лексика», «освітньо-виховний потенціал родинної лексики», «ключові компетентності учнів» та уточнено зміст базового поняття «формування ключових компетентностей учнів старших класів (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)»; проаналізовано зміст чинного навчально-методичного забезпечення з української мови для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) в аспекті обраної проблеми дослідження: описано інтерактивні методи формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови; запропоновано й обґрунтовано систему компетентнісно спрямованих вправ з лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої

освіти (профільний рівень); розроблено методику формування ключових компетентностей старшокласників закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики); подальшого розвитку набули теоретичні й прикладні аспекти технологічного супроводу навчання лексикології української мови в контексті формування ключових компетентностей старшокласників закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) з урахуванням вимог Нової української школи.

Практична значущість дослідження. Відзначимо практичну цінність дисертації Т. В. Рудюк, що полягає в розробленні методики формування ключових компетентностей у старшокласників у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики). Створені електронні програмні засоби, вправи і завдання, тести етнокультурознавчого спрямування можуть бути використані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) під час навчання лексикології української мови; в організації самостійної та науково-дослідницької роботи старшокласників.

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в наукових фахових виданнях. Автореферат дисертації та публікації авторки належним чином репрезентують зміст дослідження. Географія бази дослідження охоплює чотири області України. За темою дисертації підготовлено 24 наукові публікації, із них 1 навчально-методичне видання (у співавторстві), 21 стаття у наукових журналах і збірниках наукових праць, зокрема 6 – в українських фахових виданнях України, 14 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 3 – апробаційного характеру. У списку опрацьованих джерел 562 найменування, із них 18 – іноземними мовами. Отримані здобувачкою результати відповідають паспорту спеціальності 13. 00. 02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, – достовірні, що підтверджується у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних,

загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів. Основні положення дисертації належним чином апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях авторки.

Констатуємо, що проведене дослідження досягло своєї мети, про що свідчить визначена авторкою його новизна і практична значущість, доведені перебігом експериментальної роботи.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Оцінюючи дисертаційну роботу Т. В. Рудюк загалом позитивно, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У підрозділі 3.2. третього розділу, присвяченому опису сучасних підходів до навчання лексикології української мови, виокремлено словоцентричний підхід, який, на нашу думку, доцільно було б докладніше розкрити в аспекті його самобутності, методичної реалізації на уроках української мови в 10-11 класах профільного рівня, оскільки він безпосередньо корелюється із запропонованою дисертанткою концепцією навчання старшокласників української родинної лексики.

2. Підрозділ 3.4., в якому висвітлено особливості організації освітнього процесу в 10-11 класах профільного рівня на засадах інтеграції, доцільно було б доповнити авторськими розробками уроків та розмістити їх в додатках.

3. У підрозділі 4.1. методи навчання лексикології української мови на матеріалі родинної лексики репрезентовано достатньо повно, проте не справедливо обійдено увагою опис методичних прийомів, що дають більш глибоке уявлення про складники цілісного інструментарію кожного з методів.

4. У рецензованій праці подано обґрунтовану систему вправ для формування виокремлених чотирьох ключових компетентностей в учнів 10-11 класів профільного рівня, що пройшла експериментальну перевірку в закладах загальної середньої освіти, проте не показано їхню ієраохію за рівнями складності та не проведено градації в контексті формування зазначених в роботі ключових компетентностей.

5. На жаль, у дисертації подекуди трапляються стилістичні та технічні огріхи (57 с., 111-112 с., 249 с., 344 с.).

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного характеру, жодним чином не применшують її значення і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Загальний висновок. Дисертація Рудюк Тетяни Вікторівни: «Теоретико-методичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, теоретичні та експериментальні результати якого в сукупності розв'язують важливу педагогічну проблему, пов'язану з формуванням ключових компетентностей учнів загальної середньої освіти у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики). Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної праці, теоретичне і практичне її значення, відповідність вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами від 19.08.2015р., № 656) є підставою для присудження Рудюк Тетяні Вікторівні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:
докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти
Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника

Handwritten signature

Луцан Н.І.